

STANISŁAW A. SROKA

Ágoston-rendi kolostor a középkori Bártfán

A középkori város vallási élete több elemre bontható. Ezek közé tartoznak többek között az egyházi intézmények – a templomok, kolostorok, ispotályok –, a testvérületek (*confraternitates*) tevékenysége, polgárok részvétele zárandoklatokon, szentek tisztelete és más, hasonló jelenségek. Másrészt viszont, ahogy nemrég helyesen vette észre Marek Słoń lengyel kutató, „a városi önkormányzat korlátozott fejlődése földrészünk ezen felén [ti. Közép-Európa keleti részén] arra utal, hogy a városok többségében, különösen a kis- és közepes városokban, nem érdemes kiépült *religion civique*¹ formákat keresni. Bártfa esetében is ezzel a helyzettel találkozhatunk. A megmaradt forrásanyag alapján² a város vallási életének csak bizonyos elemeiről alkothatunk képet. A középkori Bártfán a vallási élet két legjelentősebb központja a Szent Egyed-plébániatemplom és az Ágoston-rendi kolostor volt. Amíg a plébániatemplomra vonatkozóan gazdag tudományos irodalom létezik, addig az Ágoston-rendi kolostorról bővebb elemzés nem áll rendelkezésre, egyedül a város történetének monográfiája³ foglalkozik vele nem túlságosan nagy terjedelemben.

1 Marek Słoń: Religijność komunalna w Europie środkowej późnego średniowiecza. In: Zbožnost středověku. Připravil Martin Nodl et al. Filosofia, Praha, 2007. (Colloquia Mediaevalia Pragensia 6.) 11. Ld. még Halina Manikowska: Religijność miejska. In: Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym. Red. Halina Manikowska–Hanna Zaremska. Instytut Historii PAN, Warszawa, 2002. (Colloquia Mediaevalia Varsoviensia 3.) 11–34.

2 Erről utoljára a következő könyvemben írtam: *Stanisław A. Sroka: Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*. Societas Vistulana, Kraków, 2010.

3 Dejiny Bardejova. Východoslovenské vydavateľstvo, Bardejov, 1975. 99–101. A bártfai középkori Ágoston-rendi kolostorról szóló részt a 2. jz.-ben idézett monográfiában e sorok szerzője írta. A jelenlegi tanulmány e szövegnek az Ágoston-rendiek római általános levéltárában (Archivio Generale Agostiniano; = AGA) gyűjtött anyagokkal és a bártfai városi könyvekből szerzett további adatokkal bővített változata. Köszönetet szeretnék mondani az Ágoston-rendi Luis Marin atyának, aki a római levéltárban nyújtott segítséget a kutatás során. Szintén köszönettel tartozom Jozef Petrovičnak, a bártfai levéltár (Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov; = ŠOKA Bardejov) igazgatójának, aki többször szíves segítséggel szolgált a levéltárban végzett kutatásom során, továbbá dr. hab. Marek Walczak úrnak, aki a középkori művészet terminológiájának a magyarázatában volt segítségemre. Hálás köszönetem Fedeles Tamásnak és Tapolcai Lászlónak a szöveg alapos átolvasásáért, valamint a javasolt változtatásokért.

Az Ágoston-rend bártfai megjelenését a szlovák és a magyar szakirodalom 1400 elé teszi, amikor IX. Bonifác pápa minden zárandoknak búcsút adott, akik karácsony (december 25.), *Circumcisio Domini* (január 1.), vízkereszt (január 6.), Mária születése (szeptember 8.), Gyümölcsoltó Boldogasszony (március 25.), pünkösöd, Keresztelő Szent János születése (június 24.) vagy Péter és Pál apostolok ünnepén (június 29.), illetve a templom felszentelésének az évfordulóján meglátogatják a kolostort. Ezek a hívek általános, a pápai kúria által adott 7 év és hétszer negyven napos búcsúnak örülhettek, a bártfai kolostort a felsorolt ünnepek utáni nyolcadik napon vagy az azt követő hatodik napon meglátogató zárandokok pedig 100 napos bűnbocsánatot nyertek.⁴ A pápai bullában olvasható megfogalmazás szerint a bártfai kolostor „újonnan épült” (*novo construitur*). Ez a megfogalmazás alapozta meg az eddigi kutatás azon, általánosnak mondható véleményét, miszerint a bártfai Ágoston-rendi kolostort röviddel 1400 előtt alapították. A történészek ugyanakkor figyelmen kívül hagyták az Ágoston-rendiek Rómában, a rend általános levéltárában⁵ őrzött dokumentumait. Elsősorban a főkáptalan iratairól van szó, amelyek 1357-től állnak – bár nem hiánytalanul – a kutatás rendelkezésére.⁶ Ezekben az iratokban maradt fenn a velencei száрма-

4 Bullae Bonifacii IX. P. M. Pars altera (1396–1404). 2. kiad. Szent István Társulat, Bp., 2000. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/4.) 358.; Bullarium ordinis sancti Augustini. Regesta. II. (1362–1415). Ed. Carolus Alonso. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1997. (Fontes historiae ordinis Sancti Augustini [= Fontes] III/2.) 517.; Zsigmondkori Oklevéltár. II/1. Közzéteszi Mályusz Elemér. MOL, Bp., 1956. 711.; Dejiny Bardejova i. m. (3. jz.) 99–101.; Kovács Béla: Az egrí egyházmegye története 1596-ig. Bp., 1987. 116.; F. Romhányi Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Pytheas, Bp., 2000. 11., 113. Ld. továbbá az Ágoston-rend magyarországi általános történelmi bemutatását: Gabriel Adriányi: Die Augustiner-Eremiten in Ungarn. In: Scientia Augustiniana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden. Hrsg. Cornelius Petrus Mayer–Willigis Eckermann. Augustinus-Verlag, Würzburg, 1975. 719–732. A mendikáns rendeknek adott bűnbocsánatról ld. Wiktor Szymborski: Niebiańska ekonomia – uwagi o funkcjonowaniu odpustów w kregu zakonów mendykancich w średniowiecznej Polsce. In: Inter oeconomiam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne. Red. Wiesław Długocki et al. Esprit SC, Kraków, 2010. (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 8.) 119–142.

5 A levéltár már a 18. században tudományos kutatások színhelye volt a rend számos korabeli történésze számára, akik különböző, jelenleg főleg német Ágoston-rendi könyvtárakban őrzött kéziratokat hagytak maguk után. Ld. Archiv der Deutschen Augustinerordensprovinz (Würzburg), Clemens Hutter kézírata; Staatsbibliothek (München), Cod. Lat. Mon. 8423. (Fulgentius Mayr: Compendium seu notata ex registris vel commentariis generalibus Archivi Generalis, item ex Bibliotheca nostra Romana Angelica et ex aliis authenticis documentis, tum per me, tum per amantes expensis meis, praecipue quae concernunt S. N. Ordinis provincias Germaniae, Poloniae etc. [...] anno 1729–1730). Ezeket a 18. századi kéziratokat használta fel tanulmányában Grzegorz Uth, a lengyelországi ágostonosok első monográfiájának a szerzője, aki részletes fejezetekben is beszámol más európai kolostorokról, köztük a bártfai kolostorról. Ld. Grzegorz Uth: Szkic historyczno-biograficzny zakonu augustiańskiego w Polsce. Nakładem OO. Augustianów, Kraków, 1930.; Uő: Die Augustiner in Polen vor der Gründung der selbständigen polnischen Ordensprovinz (1547). Analecta Augustiniana 33. (1970) 263–308.

6 AGA Registrum Augustini de Roma, Dd 1–9. k. Ld.: Gregorii de Arimino Registrum Generalatus 1357–1358. Ed. Albericus de Meijer. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1976. (Fontes I.: Registra priorum generalium 1.); Bartholomaei Veneti Registrum

zású Bertalan Ágoston-rendi generális Krakkóban élő bátyjához, Henrikhez 1390. október 25-én írt levele, amelyben a generális engedélyt ad Henriknek a bártfai kolostor felügyeletének az átvételére az ott élő négy szerzetes testvérrel együtt mindaddig, amíg a főkáptalan döntést nem hoz a bártfai konvent hovatarozásáról, így számolva fel az átmeneti állapotot.⁷ A velencei Bertalan levelében Bártfa mint „az oroszok és a szakadárok határai mellett” (*prope metas Rutenorum et scismaticorum*) fekvő település szerepel.⁸ Minden arra utal tehát, hogy a bártfai Ágoston-rendi kolostor már 1390-ben létezett, és minden bizonnyal jóval korábban épült. Az is lehetséges, hogy Grzegorz Uthnak van igaza, aki – Clemens Hutternek az Ágoston-rendi konvent würzburgi levéltárában őrzött kivonataira hivatkozva – azt állítja, hogy a bártfai ágostonosokról szóló első említés 1300-ból származik.⁹ Nem tudjuk, hogy pontosan mikor, de minden bizonnyal röviddel 1390 után a bártfai ágostonosok a rend magyar tartományához kerültek. A főkáptalan irataiban gyakran jelennek meg információk erről a tartományról, főként az új perjel választásával vagy pénzügyekkel kapcsolatosan.¹⁰

A szakirodalomban nincs abban egyetértés, hogy ki volt a bártfai Ágoston-rendi kolostor megalapításának a kezdeményezője. Egyes kutatók szerint ez a városi tanács, míg mások szerint maga az uralkodó volt.¹¹ A fennmaradt bártfai városi könyvek arról tanúskodnak, hogy a 15. század első évtizedeiben a kolostortemplom építés (vagy átépítés) alatt állt, felszentelésére 1432-ben került sor. Ez alkalomból a püspök, aki felszentelte a szentélyt, a város tanácsosaitól 12 pint bort kapott 6 régi forint és 72 dénár összértékben.¹² Ugyanebből az időből rendelke-

Generalatus. I. (1383–1387), II. (1387–1389), III. (1389–1393). Ed. Arnulfus Hartmann. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1996–1999. (Fontes I.: Registra priorum generalium 3–5.); Iuliani de Salem Registrum Generalatus 1451–1459. Edendum curavit Daniela Gionta. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1994. (Fontes I.: Registra priorum generalium 10.); Aegidii Viterbiensis Resgestae Generalatus. I. (1506–1514), II. (1514–1518). Ed. Albericus de Meijer. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1984–1988. (Fontes I.: Registra priorum generalium 17–18.); Gabrielis Veneti Registrum Generalatus. I. (1518–1520). Ed. Carolus Alonso Vañes. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 2010. (Fontes I.: Registra priorum generalium 20.). Ld. még *Egidio da Viterbo: Lettere familiari*. I. (1494–1506), II. (1507–1517). A cura di Anna Maria Voci Roth. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1990. (Fontes II.: Epistolaria aliique fontes 1–2.).

7 AGA Dd 3. k. fol. 138.; Bartholomaei Veneti Registrum Generalatus i. m. (6. jz.) III. 482.; *Uth, G.*: i. m. (5. jz.) 76–77. (itt hibás 1390. március 15-i dátummal). A levélről szól továbbá *Waclaw Kolak: Klasztor augustianów przy kościele św. Katarzyny w Krakowie do połowy XVI wieku. Fundacja, rozwój uposażenia i rola kulturalna*. Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków, 1982. 91.

8 Bartholomaei Veneti Registrum Generalatus i. m. (6. jz.) III. 482.

9 *Uth, G.*: i. m. (5. jz.) 76–77.

10 Gregorii de Arimino Registrum Generalatus i. m. (6. jz.) 86.; Bartholomaei Veneti Registrum Generalatus i. m. (6. jz.) I. 267., 329., 496., 1217., II. 795., 847., 1058., III. 84., 213., 224., 418., 522., 626., 797., 799., 1096., 1279.

11 *Dejiny Bardejova* i. m. (3. jz.) 99., 126.; *Romhányi Beatrix: Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon*. Aetas 20. (2005) 4. sz. 99.

12 Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Közzéteszi Fejérpataky László. MTA, Bp., 1885. (= Fejérpataky) 272., 273., 306.

zünk információkkal a kolostor perjeleiről, akik krakkói szerzetesek voltak. A rend főkapítalani irataiban fennmaradt a krakkói Mikołaj Stor 1422. decemberi kinevezése Bártfa perjeli tisztére. A rend generálisa lehetővé tette számára szülei és rokonai meglátogatását.¹³ Más adatok szerint 1428 decemberében meghalt János perjel. Utóda, Izaiás, a bártfai kolostorba való érkezésekor négy lovat, egy új kocsit, különféle ház körüli eszközt és bevetett mezőt talált. Kézpénzben kapott továbbá 75 régi forintot Matthias Tytlől, akinek az előző perjel eladott egy birtokot.¹⁴ Kapott még 29 régi forintot egy bizonyos Mártontól, aki Komáromból származott, de nem tudjuk, miért. Ezekon felül pedig borért (114 régi forint), eladott lóért (26 régi forint) és disznóért (7 régi forint), valamint egyéb tárgyakért folyt még be pénz a kincstárába.¹⁵ Az új perjel ügyelt a kolostor szellemi életére is, elrendelve könyvek másolását a konvent költségére.¹⁶

Egyik kutató sem vette észre eddig, hogy ez az új bártfai Ágoston-rendi perjel azonos személy azzal az Izaiás Bonerrel, aki a 15. század legismertebb krakkói ágostonosa volt. Tevékenységéről gazdag irodalommal rendelkezünk.¹⁷ Izaiás Boner 1419-ben mint Ágoston-rendi szerzetes került Padovába, a teológiai fakultásra az általános szerzetesi tanulmányokra, ahol a következő években különböző fokozatokat szerzett. Így lett 1422-ben *baccalarius cursor*, 1424-ben teológiai lektor.¹⁸ Ezzel a lektori fokozattal szerepel a bártfai városi könyvekben, amikor átvette az ottani Ágoston-rendi kolostor perjelségét.¹⁹ A Boner életútjával foglalkozó eddigi irodalom mit sem tud személyéről 1424 (amikor teológiai lektor lesz) és 1438 között (amikor is kolostori látogatóként szerepel a rend bajor tartományá-

13 AGA Dd 4. k. fol. 99v.: „fecimus fratrem Nicolaum Stor de Cracouia provincie Bauarie conventualem in nostro conventum de Bartfal provincie Vngarie, ut exinde possit ire ad visitandum parentes et propinquos suos”. Ld. továbbá *Kolak, W.*: i. m. (7. jz.) 93.

14 Fejérpataky 286.

15 Uo.

16 Uo. 287. Ld. *Jozef Repčák*: *Knihy, knižnice a kníhtlačiarstvo v Bardejove*. Knižničný zborník 1. (1968) 9.; *Július Sopko*: *Knižná kultúra v Bardejove pred rozšírením kníhtlače*. Kniha 4. (1977) 21–22.

17 *Adalbero Kunzelmann*: *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten*. III. Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters. Augustinus-Verlag, Würzburg, 1972. 67–69.; *Bolesław Przybyszewski–Romuald Gustaw*: *Der krakauer Augustiner-theologe Isaias Boner (†1471 im Ruf der Heiligkeit)*. *Analecta Augustiniana* 43. (1980) 187–210.; *Kolak, W.*: i. m. (7. jz.) passim; *Wacława Szelińska*: *Izajasz Boner, augustianin (ok. 1400–1471)*. I. Profesor Uniwersytetu Krakowskiego. *Analecta Cracoviensia* 29. (1997) 597–623.; *Uó*: *Izajasz Boner i krakowskie środowisko uniwersyteckie jego czasów*. In: *Felix saeculum Cracoviae – krakowscy święci XV wieku*. Red. Kazimierz Panuś–Krzysztof Rafał Prokop. Kraków, 1998. 89–105.; *Krzysztof Kaczmarek*: *Augustianie na studiach w Krakowie w XV wieku*. *Nasza Przeszłość* 99. (2003) 150–151.; *Włodzimierz Zega*: *Rękopisy średniowieczne z klasztoru augustianów eremitów na krakowskim Kazimierzu*. In: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*. Red. Krzysztof Ożóg–Tomasz Gałuszka–Anna Zajchowska. Esprit SC, Kraków, 2008. (*Studia i Źródła Domini-kańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie* 4.) 173–174.

18 *Szelińska, W.*: i. m. (17. jz.) 92.

19 Fejérpataky 286.: „In anno Domini MCCCCXXVIII in vigilia Nativitatis eiusdem (24 XII) frater Ysaias lector venit ad conventum Bartffe ad prioratum.”

ban). Az a tény, hogy 1428-ban átvette a bártfai Ágoston-rendi perjelséget, kitölti ezt a rést az ájtatos ágostonos életrajzában, igaz, csak részben, hiszen nem tudjuk, meddig állt Izaiás Boner a bártfai konvent élén. Ezzel együtt a 15. század húszas éveiben a források három bártfai perjelt említenek. Mind Mikołaj Stor, mind pedig Izaiás Boner a krakkói Ágoston-rendi konventből érkezett Bártfára. Minden bizonnyal Izaiás elődje, János perjel is Krakkóból származott. Meglehet, hogy e János azonos a krakkói konvent tagjával, Leó bátyjával, akit ez idő tájt említenek a kolostori források.²⁰ A későbbiekben, különösen a 15. század második felében és a 16. század elején, a krakkói ágostonosok és a bártfai konvent közötti kapcsolat meggyengült. Ennek hátterében valószínűleg a bártfai konvent önállósodása állt, aminek következtében a későbbi perjelek már magyarok voltak.²¹

A 15. század hatvanas éveinek közepén kezdtek új kolostortemplomot építeni. Erről mind a számadáskönyv, mind pedig Jakob Mager 1466. évi végrendelete tartalmaz adatokat, aki az építkezésre 25 régi forintot adományozott.²² Az építkezést Simon Pfeyler építőmester irányította, akit számos segéd segített, többek között Andreas Polonus, bizonyos Urban, Georg Stenczel és Paul Henzler. Az 1470-es évek végén jelentkezett az Ágoston-rendi templom építésére a kassai István is, aki korábban a kassai Szent Erzsébet-templom és a bártfai Szent Egyed-templom építésénél segédkezett, de felajánlkozását elutasították. Az építkezést ekkortájt Urban irányította.²³ Ezzel egy időben a templom építését különböző polgárok kisebb-nagyobb összegekkel támogatták, amiről főként végrendeleteik tanúskodnak. Így tett 1480-ban az ismert bártfai polgár, Peter Mager is, aki a boltozat építésére 25 régi forintot adományozott,²⁴ míg két évvel később Hans Tschoff végrendeletében 10 régi forintot hagyott a templom javára.²⁵ Az 1481-ben az Abaúj megyei Göncről idehozott követ később a kolostor és az Ágoston-rendi templom ablakkereteinek a burkolására használták fel.²⁶ 1488-ban Nicolaus Stock termőföldet (a terméssel együtt) és legelőt adományozott a bártfai ágostonosoknak, nem messze a várostól.²⁷

20 Kolak, *W.*: i. m. (7. jz.) 93.

21 Katalog archiwum oo. Augustianów w Krakowie 1299–1950. Ed. Waclaw Kolak–Krystyna Jelonek-Litewa. Archiwum Państwowe w Krakowie, Kraków, 1996.; *Kolak, W.*: i. m. (7. jz.); Dochody i wydatki konwentu braci eremitów św. Augustyna przy kościele św. Katarzyny w Kazimierzu. I. (1502–1505), II. (1506–1508). Wyd. Krystyna Jelonek-Litewka et al. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków, 2002–2004.

22 ŠOKA Bardejov, Magistrát mesta Bardejov (= MmB) 1670. fol. 72v., 73., 92v., 93v., 184v., 188v., 189v., 191v.; uo. 305. fol. 90.

23 Műtörténeti adatok a XV. és XVI. századból. Közzéteszi Ábel Jenő. Történelmi Tár (1884) 536.; *Karol Kahoun*: Neskorogetická architektúra na Slovensku a staviteľia východného okruhu. SAV, Bratislava, 1973. 40.; *Dejiny Bardejova* i. m. (3. jz.) 100–101.

24 ŠOKA Bardejov MmB 305. fol. 94.: „Item pro edificio testitudinis wlgō Gewelbe monasterii ecclesie sancti Johannis in Bartfa florenos viginti quinque.”

25 Uo. fol. 106v.

26 Bártfa szabad királyi város levéltára. Közzéteszi Iványi Béla. Athenaeum, Bp., 1910. 2185. sz.; *Mályusz Elemér*: Az ágostonrend a középkori Magyarországon. Egyháztörténet 1. (1943) 431.

27 ŠOKA Bardejov MmB 524. fol. 114–117.

A legbőkezűbb adományozás azonban a neves polgár, Anton Schwarz Reich²⁸ özvegye, Dorotea nevéhez fűződik. A gazdag polgárasszony végrendelete 1490. szeptember 21-én kelt. Dorotea 50 régi forintot hagyott a kolostortemplom javára, amiből elsősorban egy aranymonstranciát kellett kiváltani az ötvöstől, a maradék összeget pedig a szentély építésére kellett fordítani. További 100 régi forintot hagyott a kolostori cellák építésére.²⁹ Dorotea 1490 vége felé hunyt el, amit a végrendeletének végrehajtásáról ebben az évben kiadott dokumentum,³⁰ valamint a két testvére által 1491. február 2-án a bártfai tanácsnak írt két levél igazol, amelyekben arra kérték a tanácsosokat, hogy adják ki nekik a Dorotea által hátrahagyott ingóságokat. (A testvérek ugyanis nem Bártfán éltek: Márta Eperjesen, a másik még életben lévő leánytestvér, Benigna Hanusfalván.)³¹ Úgy tűnik tehát, hogy a templom építésének a befejezése Dorotea Reich bőkezű adományozásának köszönhető. Felajánlásai többek között a *tabula magna*³² felállítására, az ezüstmonstrancia megvásárlására, a Szent Kereszt-kápolna, valamint a templom új tetejének a megépítésére, a halastó megvásárlására, továbbá a kolostori cellák felállítására szolgáltak.³³ Mindezek megvalósítása az 1489-ben megválasztott Kristóf, az 1495-ben beiktatott Boldizsár és az 1504 és 1505 között szereplő lippai Benedek perjelek idejére tehető.³⁴ A város szintén támogatta ez időben az ágostonosokat. A számadáskönyvekben találhatunk e célokra fordított kiadásokat.³⁵ 1498-ban a város fél régi forintot szánt zab megvásárlására a kolostor számára, valamint 4 régi forintot és 35 dénárt a kolostorban dolgozó asztalosoknak.³⁶ 1500-ban a tanácsosok megvásárolták Jakob Wagner presbitertől egy házat (*casula*), amelyet a kolostornak adományoztak. Ugyanebben az évben a tanácsosok 4 régi forintot és 14 dénárt költöttek a fürdőház építésénél dolgozó munkásokra.³⁷ Az 1500-ban vásárolt házra a

28 Anton Schwarz Reich a bártfai polgári elithez tartozott, többek között 1465-ben városvezető posztot töltött be, majd két évvel később városi tanácsos lett. 1468-ban a járvány idején Anton és Dorotea összes gyermeke meghalt, kivéve Jan fiukat, aki megmenekült, mivel a járvány idején Krakkóban tanult. A gyermekek halála után Anton Sziléziába költözött, a Góry melletti Siciny községbe (ném. Seitsch), amely a lubiazi ciszterci kolostor birtokai közé tartozott, ahol községi vezető lett. 1471. február 6-án hunyt el. Ld. *Sroka, S. A.: i. m. (2. jz.) 67., 163–164.*

29 ŠOKA Bardejov MmB 2840.: „Item ad claustrum sancti Johannis in Bartpha ad ecclesiam fl. 50, ut de illis florenis liberare debent monstranciam de aurifabro et ceteros fl. sit pro edificacione ecclesie”; „Item misit fl. 100 et de illis florenis debent edificare domum monachorum”.

30 Uo. 2865.

31 Uo. 2897.

32 A kifejezés a főoltárra utal. Köszönetet szeretnék mondani dr. hab. Marek Walczak úrnak, aki felhívta erre a figyelmemet.

33 *Diplomatarium comitatus Sarosiensis. Ex tabulariis et codicibus manuscriptis eruit Carolus Wagner. Landerer, Posonii et Cassoviae, 1780. 540. 18. sz.*

34 ŠOKA Bardejov MmB 3237., 3906.; *Diplomatarium comitatus Sarosiensis i. m. (33. jz.) 529. 13. sz.; Fallenbüchl Ferenc: Az ágostonrendiek Magyarországon. Stephaneum, Bp., 1943. 34. Ugyanez a munka jelent meg német nyelven: Die Augustiner vor der Niederlage von Mohács. Augustiniana 15. (1965) 131–174.*

35 ŠOKA Bardejov MmB 3121. fol. 49., 110.

36 Uo. fol. 154v.

37 Uo. fol. 211.

város már abban az évben 21 régi forintot költött, míg Hans Rupner, a kolostori templom gondnoka 1502-ben 500 dénárt, a következő évben 5 régi forintot adományozott ugyanerre a célra.³⁸

A 15. század végén az Ágoston-rendiek bártfai konventjében meggyengült a fegyelem: egyes testvérek „romlott és rossz hírű” (*vitiosa et denigrata*) életet kezdtek folytatni. Gyors közbelépést ígért ekkor – 1493-ról van szó – a kolostorban Ambrus testvér, az egi egyházmegye Ágoston-rendi priorja.³⁹ Ugyanebben az időben a bártfai konvent perjelét, Boldizsárt a kolostori javak és tárgyak elszikkasztásával vádolták meg, de a városi tanácsosoknak írt levélben, amelyben tisztázza magát e vádak alól, csak bizonyos párnákat említ meg.⁴⁰ Minden bizonnyal a kolostori fegyelem fellazulása játszott közre Dorotea Reich végrendeleti intézkedéseinek viszonylag kései megvalósításában.⁴¹ Dorotea ugyanis 1490 vége előtt halt meg, a kolostori szentélyt pedig csak a századfordulón kezdték el nagy hévvel átépíteni Dorotea erre a célra hátrahagyott pénzéből. 1497-ben a munkálatok a kolostori cellák átépítésére korlátozódtak, amelyre Dorotea felajánlásából 4,5 régi forintot költöttek.⁴² 1499-ben a városi számadáskönyvekben 3 régi forint és 60 dénár kiadást jegyeztek fel a karzat padjainak szállítására, valamint a fürdőház és a kemence átépítésére.⁴³ Minden bizonnyal a gazdag özvegy hagyatékából vásárolták 1503-ban az új Szent Egyed-kápolna következő évben megkezdett építéséhez szükséges építőanyagokat: 54 régi forintért és 6 dénárért nagy mennyiségű deszkát, gerendát, tetőcserepet és habarcsot.⁴⁴ 1504. október 29-én a város szerződést kötött Jakab kőfaragómesterrel a kápolna megépítésére.⁴⁵ A kápolnát a karzat jobb oldalára tervezték, két ablakkal, mindkettőt

38 Uo.; ŠOKA Bardejov MmB 3691. fol. 30v., 57.

39 Diplomatarium comitatus Sarosiensis i. m. (33. jz.) 532. 15. sz.; *Eugeniusz Janota: Bardyjów. Historyczno-topograficzny opis miasta i okolicy*. Drukarnia C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1862. 198–199.; *Fallenbüchl F.*: i. m. (34. jz.) 34.

40 ŠOKA Bardejov MmB 3237.: „signanter tamen in eo, quod bona et res conventuales a conventu alienassem et manibus coce assignassem et tradidissim presertim plumaria sew pulvinaria.” Ld. Dejiny Bardejova i. m. (3. jz.) 126.

41 A fegyelem fellazulását a magyarországi Ágoston-rendben már 1483-ban megfigyelhetjük, amikor IV. Sixtus pápa vészkiáltó hangnemben figyelmeztetett két magyar érseket, az esztergomit és a kalocsait az ottani ágostonosoknál uralkodó helyzetre, és felszólította őket a fegyelem helyreállítására a szerzetesrendben. A pápai levél ugyanakkor nem említi a rendi erkölcs fellazulását, csak arról szól, hogy egyesek elhagyták a rendet és más szerzetesrendbe léptek át anélkül, hogy erre megfelelő engedéllyel rendelkeztek volna. Ld. *Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia*. II. Deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. Typ. Vat., Romae, 1860. 665.; *Bullarium ordinis Sancti Augustini. Regesta*. III. (1417–1492). Ed. Carolus Alonso. Institutum Historicum Augustinianum, Romae, 1998. (Fontes III/3.) 805. Az ágostonosok késő középkori magyar tartományában elhatározott reformokról ld. *Erdélyi Gabriella: Válság vagy megújulás? Az Ágoston-rendi remeték magyar provinciája és a rendi reform ügye a késő középkorban*. *Egyháztörténeti Szemle* 3. (2002) 1. sz. 51–67.

42 ŠOKA Bardejov MmB 3121. fol. 129.

43 Uo. fol. 180.

44 Uo. 3691. fol. 57.

45 Uo. fol. 84v.

egy-egy kőből készült oszloppal két részre osztva. E munkálatok elvégzéséért a város 50 régi forintot és 2 hordó sört volt hajlandó fizetni Jakabnak. A kövek és a falazóhabarcs költségét, valamint a munkások bérét a tanácsosok magukra vállalták.⁴⁶ A városi számadások egyéb, szintén Jakab mester számára tett kifizetéseket is tartalmaznak. Így november 22-én a városi kasszából 6 régi forintot, december 13-án 7 régi forintot, míg december 25-én 5 régi forintot fizettek ki neki.⁴⁷ Eközben 1504. december 19-én Bártfa bírása, Andreas Rauber és a városi tanácsosok kiállítottak egy dokumentumot, amelyben megállapítják, hogy megjelent előttük a lippai Benedek Ágoston-rendi perjel több testvérével, akik a templomuk karzatának jobb oldalán lévő Szent Kereszt-kápolnával kapcsolatosan nagy kéréssel fordultak hozzájuk.⁴⁸ Ez a kápolna az előcsarnokkal volt szomszédos, amelyben különböző, a kolostorhoz tartozó értékes tárgyak voltak, s mivel az emberek folyamatosan betértek az előcsarnokba és hangosan beszélgettek, a kápolna nem volt alkalmas az imádkozásra. Ezért a szerzetesek a következő megoldást ajánlották: hagyják meg a jelenlegi Szent Kereszt-kápolnát *vestibulum*ként, ahol különböző kolostori tárgyakat és értékeket fognak őrizni, míg az imádkozók számára építsenek egy új kápolnát a régi mellé, szintén a Szent Kereszt tiszteletére. Ezt a megoldást a bíró és a tanácsosok elfogadták, és a kiállított dokumentumban erősítették meg a döntésüket. A kápolna építésére szükséges pénz a gazdag özvegy, Dorotea Reich hagyatékából származhatott. Úgy tűnik tehát, hogy az 1504 novemberében és decemberében Jakab mester vezetésével megkezdett munkák már az új kápolna építésére vonatkoznak. A bártfai tanácsosok okirata egyértelműen kiemeli Dorotea hagyatékát a bártfai szerzetesek számára; emellett úgy döntöttek, hogy Dorotea, a férje és gyermekeik lelkének üdvére ettől kezdve a kolostortemplomban minden héten két szentmisét celebráljanak: az egyiket hétfőn a halottakért, a másikat pedig pénteken a Szent Keresztért. Amennyiben az említett napokon az egyházi naptár alapján ünnep lenne, akkor a misét az ünnepnek kellett szentelni.⁴⁹

1505-ben meglátogatta a bártfai ágostonosokat a magyar tartomány perjele, Márton, aki a látogatás során megerősítette a bártfai bíró és tanácsosok említett 1504. évi döntését.⁵⁰ Meglehet, hogy Márton perjel látogatásának volt egy másik oka is, nevezetesen az új kolostori cellák átadása, amire 1505-ben került sor.⁵¹ Ugyanebben az évben intenzív munkálatok folytak az új Szent Kereszt-kápolna építésénél. A városi számadások újabb erre a célra kiadott összegeket tartalmaznak, azzal a megjegyzéssel, hogy azok Anton Reich özvegyétől származnak. A munkásokra és az építőanyagok megvásárlására 18 régi forintot és 85 dénárt adtak ki, míg Jakab mester egy bizonyos Sándorral együtt mintegy 30 régi forintot

46 Uo.

47 Uo.

48 Diplomatarium comitatus Sarosiensis i. m. (33. jz.) 540. 18. sz.

49 Uo.

50 Uo.; *Janota, E.*: i. m. (39. jz.) 199.; *Fallenbüchl F.*: i. m. (34. jz.) 34.

51 ŠOKA Bardejov MmB 3691. fol. 112.

kapott.⁵² Minden bizonnyal ebben az évben fejezték be a kápolna építését, mivel a következő években a városi számadások *claustrum* rovata üres maradt.⁵³

A bártfai Ágoston-rendiek élén a lippai Benedek perjelsége után a következő személyeket találjuk: Lázár perjel (1510-ben halt meg), majd Kazai Pál.⁵⁴ 1519-ben a városi kasszából finanszíroztak valamilyen munkálatokat a templom kis tornyánál, amire 1 régi forintot költöttek.⁵⁵ 1521-ben a bártfaiak kérésére a konvent élére újra a lippai Benedek került,⁵⁶ míg 1527-ben a konvent perjele Máté lett. Ekkortájt egy kisebb vita tört ki a krakkói Ágoston-rendi konventtel két 16 régi forint értékű aranszínű dalmatika miatt, amelyeket Máté perjel kapott a krakkói konventtől, amiért pénzt vagy bort ígért az ottani ágostonosoknak.⁵⁷ Sajnos – ahogyan a krakkói perjel, Florian és az egész konvent 1527. február 20-i panaszából kivehető – Máté nem tartotta be ígését. A bártfai tanácsnak címzett levélben a krakkóiak segítséget kértek az ügy megoldásában.⁵⁸ Ez már az ágostonosok bártfai jelenlétének végnapjai idején történt: 1528-ban a szerzetesek elhagyták a kolostort, javaik pedig a város tulajdonába kerültek.⁵⁹

STANISŁAW A. SROKA

THE AUGUSTINIAN MONASTERY IN BARDEJOV IN THE MIDDLE AGES

The article presents the medieval history of the Augustinian Monastery in Bardejov on the basis of the research conducted in the archive of the Augustinian Order in Rome and in the Municipal Archive of Bardejov. The origins of this monastery date back to the second half of the 14th century and the first priors there were Cracowian Augustinians. One of them, Isaac Boner, the prior in Bardejov since 1428, was one of the well-known intellectuals who was surrounded with a halo of holiness. Since the mid-15th century the Bardejov convent became independent and the priors were

52 Uo.

53 Uo. fol. 140., 166., 192.

54 *Diplomatarium comitatus Sarosiensis* i. m. (33. jz.) 545. 21. sz.; *Fallenbüchl F.*: i. m. (34. jz.) 35.

55 ŠOKA Bardejov MmB 4893. fol. 53.

56 *Diplomatarium comitatus Sarosiensis* i. m. (33. jz.) 549. 25. sz.; Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. I. (1520–1529). Közzéteszi Bunyitay Vince–Rapaics Rajmund–Karácsonyi János. Szent István Társulat, Bp., 1902. 42.; *Erdélyi Gabriella*: Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán. MTA TTI, Bp., 2005. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 38.) 192.: 11. jz.

57 ŠOKA Bardejov MmB 5632.; *Dokumenty polskie z archiwów dawnego Królestwa Węgier*. V. Wyd. i oprac. Stanisław A. Sroka. Societas Vistulana, Kraków, 2012. 1048.

58 Uo.

59 *Diplomatarium comitatus Sarosiensis* i. m. (33. jz.) 550. 26. sz.; *Fallenbüchl F.*: i. m. (34. jz.) 35.; *Kovács B.*: i. m. (4. jz.) 116. A Bakócz Tamás esztergomi érsek és a körmenyi ágostonosok közötti, 1517–1518-as érdekes vitára hívta fel a figyelmet számos munkájában *Erdélyi Gabriella* (Egy kolostorper története i. m. [56. jz.]; *The register of a convent controversy 1517–1518*. Pope Leo X, Cardinal Bakócz, the Augustinians, and the observant Franciscans in contest. Ed. Gabriella Erdélyi. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp.–Rome, 2006. [Collectanea Vaticana Hungariae. Classis II. 1. – História Könyvtár. Okmánytárak 1.]

Hungarians. In the mid-1460s the construction of a new monastery started, which was supported by the rich citizens of the city of Bardejov (the family of Mager among them). The most generous bequest to the church was left by Dorotea, a widow who was married to a well-known citizen of Bardejov, Anthony Schwarz Reich. The monastery was also supported by the city authorities. In the late 15th century the Augustinian monastery of Bardejov experienced moral laxity and some monks started to lead a life *vitiosam et denigratam*. This must have caused the visit of Martin, the prior of the Augustinian province of Hungary, who came to the monastery in 1505. His visit was also an occasion to open new monastery cells for use, which took place in the same year. In the early 16th century the new chapel of the Holy Cross was built, financed by Dorotea Reich's donation. In 1527 there was a little dispute with the Augustinian convent in Cracow over two golden dalmatics worth 16 florins which were given to the prior of Bardejov in the Cracow convent. In return, the prior promised to deliver money or wine to the Augustinians of Cracow. Unfortunately, he did not keep his promise. In 1528 the monks left the monastery and their possessions became the property of the city.